

Eesti Kirjandusmuuseumi juhtimisel alustas tööd Eesti-uuringute Tippkeskus

2016. aasta veebruarikuus avati üheksa Eesti teaduse tippkeskust. Humanitaaria valdkonnas pälvis aastateks 2016–2023 Euroopa Liidu Euroopa Regionaalarengu Fondi toetusraha Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) hallatav Eesti-uuringute Tippkeskus (TK145 – EUTK, ingl *Centre of Excellence in Estonian Studies* ehk CEES). EUTK juht on kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhtivteadur Mare Kõiva. Keskus koondab 15 personaalset ja institutsionaalset uurimisrühma, milles osaleb üle 60 doktori-kraadiga teadustöötaja ning üle 50 doktorandi kirjandusmuuseumist, Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide ning loodus- ja täppisteaduste valdkonnast, Eesti Keele Instituudist, Tallinna Ülikoolist, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemiast ning Tallinna Tehnikaülikooli küberneetika instituudist. Tippkeskuse kolmeliikmelises juhtkonnas on peale Mare Kõiva tegevjuhi ülesannetes EKM folkloristika osakonna vanemteadur Piret Voolaid ja projektijuht Meelis Roll.

Tippkeskuse töörühmades osalevad eesti humanitaaria parimad asjatundjad ja teadustähed, nende seas Irina Belobrovtseva, Marina Grišakova, Heiki-Jaan Kaalep, Marin Laak, Mare Kõiva, Liina Lindström, Liina Luka, Jüri Talvet, Einar Meister, Helle Metslang, Meelis Mihkla, Renate Pajusalu, Jaan Ross, Kristiina Ross, Margit Sutrop, Mari Sarv, Arne Merilai, Toomas Siitan. Kahjuks pole võimalik lugeda üles kõiki tuntud ja innovaatiliste ideede pooltest tuntud inimesi.

Tippkeskuse nimest tulenevalt on eesmärk Eesti-uuringud väga avaral väljal ja pike-ma perioodi vältel, et leida vastuseid mitmetele ontoloogilistele küsimustele, arendada Eesti etniliste rühmade keeleliste ja kultuuriliste struktuuride kompleksseid uuringuid, teostada sisuanalüüsi ning määratleda vaimu ja meele kujunemise filosoofilised lähtepunktid. Ühe väikese rahvuse kultuuri arenemise juures on olulisel kohal transnatsionaalsete nähtuste ja protsesside dünaamika jälgimine, et paremini hoomata lokaalsete kultuurimustrite olemust ja varieerumist. Teisisõnu vaadeldakse erinevatel tasanditel toimuvaid ja toimunud dialooge, polülooge ja/või nende puudmist, mis iseloomustavad diskreetseid protsesse.

Uurimisrühmade poolt on loodud valdav osa Eesti suurtest digitaalsetest andmekorpustest, ühiselt on plaanis teostada uuemate infotehnoloogia ja digitaalhumanitaaria võimalustega analüüsid. Sünergiat annab kindlasti senisest tihedam koostöö humanitaarteadlaste ja arvutiteadlaste vahel.

Esimene aasta algas 28. ja 29. aprillil 2016 Jõgevamaal Tõrve külas EUTK avakonverentsiga “Eesti-uuringute interdistsiplinaarsed dialoogid”, mille raames tutvustati konsortsiumiga liitunud uurimisprojekte ning kogunesid valdkondadeüleised töörühmad, et täpsustada edasisi koostööplaane.

Algusaasta jooksul on toimunud hulgaliselt rahvusvahelisi teadussündmusi, ilmunud artikleid ja uurimusi, kaitstud on doktoritöid. Keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktorikooli partnerina alustas tegevust doktorikool, novembris toimus Eesti Kirjandusmuuseumi eestvõttel Jänedes mõisas humanitaarteaduste doktorantidele suunatud rahvusvaheline sügiskool “Dialoogid subkultuuridega”, mille raames vaadeldi subkultuuride defineerimist ja uurimist erinevate teadusvaldkondade ja ka subkultuuride

Eesti-uuringute Tippkeskuse avakonverentsil osalesid tippkeskusega liitunud 15 uurimisrühma esindajad. Alar Madissoni foto 2016.

esindajate endi vaatenurgast. Tippkeskuse liige, etnobotaanik Renata Sõukand pälvis Euroopa Teadusuuringute Nõukogu (ERC) toetuse, mille tulemusena rajatakse Eesti Kirjandusmuuseumisse tippkeskuse kõrvale järgmisel aastal Ida-Euroopa etnobotanika keskus, kus hakatakse uurima sotsiaalsete, majanduslike ja poliitiliste tingimuste mõju rahvapärasele taimekasutusele. Tippkeskuse liikmete rahvusvaheline teadlastöö ja püsiv panus Euroopa teadusesse sai tähelepanu ja tunnustust – üleeuroopaline loodus-, humanitaar- ja kirjandusteaduste akadeemia Academia Europaea nimetas TÜ kirjandusteooria professori Marina Grišakova, tänapäeva eesti keele professori Helle Metslangi ja maailmakirjanduse professori Jüri Talveti Euroopa akadeemikuteks. Eesti folkloristika aastapremia pälvis sel aastal folklorist Andreas Kalkun.

Tippkeskuse taotlusest lähtuvalt loodi kaksteist uut vabatahtlikku valdkondadeüleste teemadega töörühma. Kristiina Rossi, Mari Sarve ja Epp Annuse eestvõttel alustas ajalooliste väljendus- ja kultuuripraktikate töörühm, kes korraldas augustis Tallinnas Eesti Keele Instituudis seminari rahvuse konstrueerimise erinevatest vaatenurkadest. Perioodiliste seminaridega on algust teinud ka biograafika töörühm, mida juhivad Irina Belobrovtseva ja Maarja Hollo, kes on oma eesmärkideks seadnud uurida nii eesti kultuuriruumis kui ka eksiilis sündinud elulookirjutust, mis hõlmab biograafiaid ja erinevaid autobiograafilisi tekste, sealhulgas ilukirjandust, ning kaardistada selle praktikaid ja avaldumisvorme. Margit Sutrop juhib eetika, keele- ja vaimufilosoofia töörühma, mis hõlmab väga erinevate distsipliinide uurijaid ja mille eesmärk on pakkuda filosoofia uurimismeetodeid ja lähenemisnurki, et analüüsida nt rahvapsühholoogiat,

moraaliemotsioone, moraali antropoloogilisi aluseid, lahkavamus, rahvapärast eetikat, väärtushinnanguid. Neil teemadel on toimunud ka mitmeid akadeemilisi kogunemisi ja töötube. Digitaalhumanitaaria ja keeletehnoloogia (juhid Liina Lindström, Einar Meister, Mari Sarv) töörühma eestvõttel on toimunud digitaalhumanitaaria konverentsid ja seminarid, mille avaram idee on pakkuda uusi tehnoloogilisi lahendusi tekstiandmestikele, digitaalhumanitaaria ja keeletehnoloogia võimalusi nt rahvaluulekogude haldamisel ja kättesaadavaks tegemisel, automatiseerida ainekogu ja märgendamist, katsetada erinevaid kvantitatiivseid analüüsimeetodeid, kõnetuvastuse rakendusvõimalusi. Korpuspõhiste keele-, kirjanduse ja folklooriuuringute töörühm (juhid Heiki-Jaan Kaalep, Helle Metslang) korraldas novembris seminari, mille keskmes oli tegijakasutaja vaatenurk ja vajadused; dialoog andmebaaside/korpuste kasutajate ja tegijatehaldajate vahel. Keele, kirjanduse ja folkloori suundade kokkupuute- ja koostööalad kujunevad peamiselt uuritavate tekstitüüpide (rahvalaul, kirikulaul, ilukirjandus jne) või geograafilise varieerumise pinnalt (murded ja rahvalaul, kohapärimus ja murded). Jaan Rossi juhitava kõne ja muusika uuringute töörühma suunad on seotud viimase aja muusikateaduse uurimisobjekti nihkega noodistustelt muusika performatiivsete aspektide suunas.

Migratsiooni- ja diasporauuringute töörühm (juht Leena Kurvet-Käosaar) keskendus 2016. aastal oma ja teise, võõra ja vaenlase kujundile ja esinemiseviisidele diasporakultuurides. Sel teemal toimus 6.–8. oktoobri Tallinna Ülikoolis rahvusvaheline teaduskonverents, mille korraldas Irina Belobrovtseva juhitud vene emigratsiooni küsimustele keskenduv uurimisrühm. 2017. aastal on plaanis rida töörühmasiseseid seminare, et kaardistada ida- ja läänediasporaa uurimise erinevusi ja sarnasusi ning keskenduda erinevates kultuuri uurimise valdkondades kasutatavaile metodoloogiatele.

Marina Grišakova ja Eda Kalmre veavad narratiiviuuringute töörühma, mille laiem ülesanne on koguda/fikseerida ja kirjeldada nii isiklike kui ka kollektiivsete narratiivide olemust, toimimist ja nende erinevaid eesmärke/funktsioone ühiskonnas. Töörühma korraldusel toimus juunis Tallinnas rahvusvaheline tänapäevamuistendite konverents ja augustis Tartus rahvusvaheline hirmu- ja õudusjuttude sümposium.

Liisi Laineste kureeritava nüüdiskultuuri (sh meedia) uuringute töörühma põhisih on kirjeldada tänapäeva kultuurinähtusi nende esinemiskontekstis, jälgida keelekasutust ning kultuuri avaldumisnähtusi eri meediumidel, nii avalikus kui ka privaatse kultuurisuhtluses, nii interneti- kui ka reaalelu keskkondades. Eve Annuk on alustanud soouuringute töörühma juhtimisega, järgmisel aastal on plaanis mitmeid seminare ja suurem sümposium, kus keskendutakse soolisuse analüüsile interdistsiplinaarsest perspektiivist, kasutades eri uurimisvaldkondade meetodeid ja vaatenurki. Hoogsalt on alustanud Tõnno Jonuksi juhtimisel usundi- ja müüdiuuringute töörühm kolme seminariga.

Eesti-uuringute Tippkeskuse kirjakultuuri ja kirjandusuuringute töörühma (juhib Liina Lukas) ideedest on kantud EUTK aastakonverents ja Kreutzwaldi päevade 60. konverents “Suuline ja kirjalik kultuuris: põimumised ja pörkumised”, mis toimus 12. ja 13. detsembril 2016. aastal Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis (vt http://www.folklore.ee/CEES/2016/konve_2.htm).

Tippkeskuse tegemisi ja uudiseid saab jälgida veebilehel www.folklore.ee/CEES.

Piret Voolaid